

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
شورای عالی برنامه‌ریزی

مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس
دوره دکتری فقه شافعی

گروه علوم انسانی

مصوب چهارصد و هفتمین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی
مورخ ۱۳۷۹/۱۱/۲

بسم الله الرحمن الرحيم

برنامه آموزشی دوره دکتری فقه شافعی

کمیته تخصصی:
گرایش:
کد رشته:

گروه: علوم انسانی
رشته: فقه شافعی
دوره: دکتری

شورای عالی برنامه‌ریزی در چهارصد و هفتمین جلسه مورخ ۱۳۷۹/۱۱/۲ براساس طرح دوره دکتری فقه شافعی که توسط گروه علوم انسانی تهیه شده و به تأیید رسیده است، برنامه آموزشی این دوره را در سه فصل (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس) به شرح پیوست تصویب کرده، و مقرر می‌دارد:

ماده ۱) برنامه آموزشی دوره دکتری فقه شافعی از تاریخ تصویب برای کلیه دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی کشور که مشخصات زیر را دارند لازم‌الاجرا است.
الف: دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی که زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند.

ب: مؤسساتی که با اجازه رسمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و براساس قوانین، تأسیس می‌شوند و بنابراین تابع مصوبات شورای عالی برنامه‌ریزی می‌باشند.
ج: مؤسسات آموزش عالی دیگر که مطابق قوانین خاص تشکیل می‌شوند و باید تابع ضوابط دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران باشند.

ماده ۲) این برنامه از تاریخ ۱۳۷۹/۱۱/۲ برای دانشجویانی که از این تاریخ به بعد وارد دانشگاه می‌شوند لازم‌الاجرا است.

ماده ۳) مشخصات کلی، برنامه درسی و سرفصل دروس دوره دکتری فقه شافعی در سه فصل مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس برای اجرا به معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ابلاغ می‌شود.

رأی صادره چهارصد و هفتمین جلسه شورای عالی برنامه ریزی

مورخ ۱۳۷۹/۱۱/۲

در خصوص برنامه آموزشی دوره دکتری فقه شافعی

۱) برنامه آموزشی دوره دکتری فقه شافعی که از طرف گروه علوم انسانی پیشنهاد

شده بود، با اکثریت آراء به تصویب رسید.

۲) این برنامه از تاریخ تصویب قابل اجرا است

رأی صادره چهارصد و هفتمین جلسه شورای عالی برنامه ریزی مورخ ۱۳۷۹/۱۱/۲ در مورد
برنامه آموزشی دوره دکتری فقه شافعی صحیح است، به مورد اجرا گذاشته شود.

دکتر مصطفی معین

وزیر علوم، تحقیقات و فناوری

دکتر علی شریعتمداری

رئیس گروه علوم انسانی

رونوشت: به معاونت محترم آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
خواهشمند است به واحدهای مجری ابلاغ فرمایید.

دکتر سید محمد کاظم نائینی

دبیر شورای عالی برنامه ریزی

فصل اوّل

مشخصات کلی برنامه

فصل اول

مشخصات کلی دوره دکتری فقه شافعی

مقدمه:

از لحاظ تاریخی شاید بتوان مذهب شافعی را سابقه دارترین مذهب فقهی در ایران به شمار آورد. تسامح و تیسیر، و توصیه به اجتناب از اختلاف به عنوان یکی از مبانی اولیه و روح غالب بر فتاوی و اجتهادات این مذهب، دو نتیجه تاریخی قابل ملاحظه به دنبال داشته است: یکی استقبال آزادانه اقشاری از ایرانیان از این مذهب و تقید بسیاری از مردم نامدار ایرانی به فتاوی و اجتهادات آن؛ مردان صاحب نام و فرهنگ سازی چون امام فخرالدین رازی، حجة الاسلام امام محمد غزالی، خواجه نظام الملک، مولانا شمس الدین حافظ، شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی، شیخ فریدالدین عطار نیشابوری و امثال ایشان. دوم همزیستی مسالمت آمیز این مذهب و پیروان آن با دیگر مذاهب اسلامی و پیروان آنان: امری که خود موجب تضمین بقای این مذهب و گذر آن از بحران‌ها و چالش‌های تاریخی در عین حفظ اصول و قواعد بنیادین شده است. اهل تشیع در کنار احترام عامی که برای تمام مسلمانان قائل اند اعتماد خاصی به شافعیان دارند و آنان را بیشتر از پیروان دیگر مذاهب به خود نزدیک می‌دانند. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هم مذهب شافعی را به رسمیت شناخته است. از لحاظ سوابق آموزش عالی نیز آنچه در خور توجه است این است که در دانشگاه تهران از دیرباز تدریس فقه و اصول این مذهب مورد توجه بوده و دانشکده الهیات و معارف اسلامی این دانشگاه سالهاست که در این زمینه فعالیت آموزشی دارد. چنین سوابق و ملاحظاتی پیشنهاد تصویب برنامه دوره دکتری فقه شافعی را توجیه می‌کند.

تعریف و هدف:

دوره دکتری فقه شافعی آخرین مقطع تحصیلات تکمیلی این رشته است که در آن افتاواهای فقهی و آرای اصولی فقها و اصولیین شافعی مذهب به تفصیل و تحلیل مورد بحث و بررسی واقع می‌شود و مبانی و استدلالات آن جرح و تعدیل و ارزیابی انتقادی می‌گردد. هدف از

تأسیس این دوره ایجاد زمینه اتمام تحصیلات تکمیلی برای دانش آموختگان رشته فقه شافعی، تربیت افراد صاحب نظر در این رشته، تأمین اعضای هیأت علمی برای دانشگاهها و مؤسساتی است که در زمینه تدریس شافعی فعالیت آموزشی دارند و تربیت نیروهای کار آمد قضایی برای تصدی مقام قضا در محاکم برای رسیدگی به احوال شخصیه پیروان مذهب شافعی در مناطق مربوطه می باشد.

ضرورت و اهمیت

ملاحظات عینی و تجربیات عملی نشان می دهد با وجود این که در صد قابل ملاحظه ای از ایرانیان پیرو مذهب شافعی هستند و با وجود اهتمام قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و عنایت خاص مقامات و مسؤولان ارشد کشور به این مذهب و مخصوصاً علی رغم تصویب برنامه کارشناسی و کارشناسی ارشد این رشته توسط شورای عالی برنامه ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و فعالیت عملی بعضی از دانشگاههای کشور این زمینه، هنوز تأمین نیروهای متخصص برای کارسازی و پاسخگویی به نیازهای عملی ناشی از این واقعیات مورد ملاحظه واقع نشده است؛ ضرورت و اهمیت تأسیس دوره دکتری این رشته در لزوم پاسخگویی به چنین نیازهایی نهفته است. دانشگاه تهران و دانشکده الهیات و معارف اسلامی با توجه به سوابق و تجربیات موجود و خصوصاً سنت حسنه مسؤولان آن و حسن ظن توأم با تسامح و تسالم و روش های حمایت آمیز آنان، مناسب ترین و ضروری ترین محل برای تأسیس و اداره چنین دوره ای است.

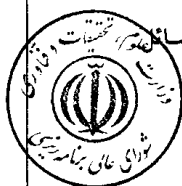
نقش و توانایی

خدمات علمی فارغ التحصیلان این دوره می تواند در زمینه های زیر پاسخگویی نیازهای موجود باشد:

- ۱- تأمین اعضای هیئت علمی آن دسته از دانشگاههای کشور که در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد فقه شافعی فعالیت آموزشی دارند.
- ۲- تأمین کادر قضایی مورد نیاز محاکم صالح برای رسیدگی به دعاوی مربوط به احوال شخصیه پیروان مذهب شافعی در اجرای اصل دوازدهم قانون اساسی و ماده شش قانون مدنی.
- ۳- وجود افراد متخصص و صالح برای اظهار نظر استدلالی و تجزیه و تحلیل مسائل مستحدثه بر اساس قواعد و ضوابط مذهب شافعی.

تعداد و نوع واحدهای درسی

تعداد کل واحدهای درسی دوره دکتری فقه شافعی منطبق بر برنامه ها و مقررات آموزشی موجود خواهد بود. در حال حاضر تعداد واحدهای این دوره بر اساس مقررات جاری ۵۰

واحد به شرح زیر است.

۲۸ واحد	۱- دروس اصلی و تخصصی
۲۲ واحد	۲- رساله
۵۰ واحد	جمع

طول دوره و شکل نظام

دوره دکتری فقه شافعی به صورت ناپیوسته ارائه می‌شود. داوطلبان تحصیل در این دوره پس از موفقیت در آزمون تخصصی و احراز شرایط مذکور در آیین نامه کلی دوره دکتری مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی مشغول به تحصیل خواهند شد. طول دوره، حداقل و حداکثر واحدهای مجاز که دانشجوی می‌تواند در یک نیم‌سال تحصیلی انتخاب نماید، شرایط نیمه وقت یا تمام وقت بودن دانشجوی، شرایط قبولی در یک درس، شرط معدل، مشروط شدن، موانع ادامه تحصیل، امتحان جامع و ورود به مرحله پژوهشی، تدوین رساله و دفاع از آن و دیگر وظایف و مسؤولیت‌های دانشجویان و اعضای هیأت علمی گروه، براساس ضوابط مندرج در آیین نامه کلی دوره دکتری مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی و سایر مقررات مربوط خواهد بود.

مواد امتحانی و ضرائب

- ۱- زبان تخصصی (انگلیسی) با ضریب دو
- ۲- زبان و ادبیات عربی با ضریب چهار
- ۳- فقه با ضریب چهار
- ۴- اصول فقه با ضریب سه

آزمون زبان تخصصی (انگلیسی) و زبان و ادبیات عرب برای داوطلبان ورود به دوره دکتری فقه شافعی همان آزمونی است که برای داوطلبان ورود به دوره دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی برگزار می‌شود. سؤالات آزمون فقه و اصول فقه اختصاصاً از منابع فقهی و اصولی مذهب شافعی به عمل می‌آید.

فصل دوّم

جداول دروس

جدول دروس دوره دکتری فقه شافعی

پیشنیاز	ساعت			تعداد واحد	نام درس	کد درس
	جمع	عملی	نظری			
-	۳۲	-	۳۲	۲	فقه (۱) قوانین و حقوق تجارت در اسلام	۱
فقه (۱)	۳۲	-	۳۲	۲	فقه (۲) قوانین و حقوق تجارت در اسلام	۲
فقه (۲)	۳۲	-	۳۲	۲	فقه (۳) قوانین و حقوق تجارت در اسلام	۳
فقه (۳)	۳۲	-	۳۲	۲	فقه (۴) حقوق جزای اسلامی	۴
فقه (۴)	۳۲	-	۳۲	۲	فقه (۵) آئین دادرسی	۵
-	۳۲	-	۳۲	۲	اصول ۱	۶
اصول ۱	۳۲	-	۳۲	۲	اصول ۲	۷
اصول ۲	۳۲	-	۳۲	۲	اصول ۳	۸
اصول ۳	۳۲	-	۳۲	۲	اصول ۴	۹
اصول ۴	۳۲	-	۳۲	۲	اصول ۵	۱۰
-	۳۲	-	۳۲	۲	قواعد فقه ۱	۱۱
قواعد فقه ۱	۳۲	-	۳۲	۲	قواعد فقه ۲	۱۲
-	۶۴	-	۶۴	۴	نقد و بررسی آیات الاحکام	۱۳
-	-	-	-	۲۲	رساله	۱۴
جمع	۴۴۸	-	۴۴۸	۵۰		

فصل سوّم

سرفصل دروس

قوانین و حقوق تجارت در اسلام (فقه ۱)

تعداد واحد: ۲ واحد

کد (۱)

نوع واحد: نظری

پیشنیاز:

هدف: تقویت توانایی استدلال و استنباط احکام فقهی در دانشجویان

سرفصل درس:

مباحث و مسائل مکاسب محرمه، مشتمل بر اکتساب و تجارت اعیان نجسه، و تجارت چیزهایی از قبیل مجسمه، بت، آلات قمار، غنا، فروختن کالاهائی که به مصرف حرام میرسد، و امثال آنها، کذب، لہو، ولایت، معاونت به ظالم و غیره.

قوانین و حقوق تجارت در اسلام (فقه ۲)

کد (۲)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: فقه (۱)

هدف: تقویت توانایی استدلال و استنباط احکام فقهی در دانشجویان

سرفصل درس:

مباحث عقد بیع، بیع معاطات، عقد لازم و جایز، ایجاب و قبول و شرایط آن، مسأله ضمان، قاعده کل عقد یضمن بصحیحه یضمن بفاسده، قاعده مالا یضمن بصحیحه لایضمن بفاسده، قاعده اقدام، قاعده ید.

قوانین و حقوق تجارت در اسلام (فقه ۳)

کد (۳)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: فقه (۲)

هدف: تقویت توانایی استدلال و استنباط احکام فقهی در دانشجویان

سرفصل درس:

مبحث خيارات شامل خيار مجلس، خيار حيوان، خيار غبن، خيار رؤيت، خيار تبعض صفقة، خيار شرط و غيره.

حقوق جزای اسلامی (فقه ۴)

کد(۴)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشیناز: فقه ۳

هدف: تقویت توانایی استدلال و استنباط احکام فقهی در دانشجویان

سرفصل درس:

حدود، قصاص، دیات، تعزیرات

آئین دادرسی (فقه ۵)

کد(۵)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: فقه ۴

هدف: تقویت توانایی استدلال و استنباط احکام فقهی در دانشجویان

سرفصل درس:

شروط قاضی، آداب قضا، کیفیت حکم، مدعی و منکر، مباحث سوگند، نکول منکر، بیّنه، شرایط بیّنه، شهادت زنان، شهادت اصل و شهادت فرع و غیره.

اصول (۱)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز:

کد(۶)

هدف: تسلط دانشجویان بر قواعد و ضوابط استنباط احکام فقهی

سرفصل درس:

مباحث امر، ماده امر: معانی امر، اعتبار علو و استعلا امر، حقیقت امر، اسلوب طلب، دلالت امر بر فور و تراخی، امر بعد از حظر، دلالت امر بر نهی از صد مأموریه، اجتماع امر و نهی، امر به امر به شیء، دلالت بر قضاء (توأم با تکلیف درسی)

اصول (۲)

کد (۷)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: اصول ۱

هدف: تسلط دانشجویان بر قواعد و ضوابط استنباط احکام فقهی

سرفصل درس:

مباحث نهی: ماده نهی - صیغه نهی، حقیقت نهی، مسأله اجتماع امر و نهی و فرق آن با مسأله نهی در عبادات. آیا نهی مقتضی فساد منهی عنه است. تفصیل بین عبادات و معاملات در این مسأله. مباحث مفاهیم: مفهوم شرط - مفهوم وصف - مفهوم غایت - مفهوم لقب - مفهوم حصر. مفهوم عدد (توأم با تکلیف درسی)

اصول (۳)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: اصول (۲)

کد (۸)

هدف: تسلط دانشجویان بر قواعد و ضوابط استنباط احکام فقهی

سرفصل درس:

مباحث عام و خاص، تعریف عام، الفاظ عموم، حجیت عام قبیل از تخصیص و بعد از آن تخصیص، اقسام مخصص، مخصص مجمل، عمل به عام پیش از فحص در باره مخصص، بحثی در خطابات شفاهی. تعقیب عام به ضمیری که به برخی از افراد عام برمیگردد، تخصیص عام به مفهوم مخالف، استثنای وارد بر جمله‌های متعدد، جواز تخصیص کتاب به خبر واحد، حالات مختلف عام و خاص متخالف. مطلق و مقید. (توأم با تکلیف درسی).

اصول (۴)

کد (۹)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: اصول ۳

هدف: تسلط دانشجویان بر قواعد و ضوابط استنباط احکام فقهی

سرفصل درس:

مباحث قیاس، استحسان، مصالح مرسله، استصحاب، سد ذرائع، عرف

اصول (۵)

کد (۱۰)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: اصول ۴

هدف: تسلط دانشجویان بر قواعد و ضوابط استنباط احکام فقهی

سرفصل درس:

مبحث اجتهاد و تقلید شامل تعریف و مراتب اجتهاد، شروط اجتهاد، تجزؤ اجتهاد، خلوزمان از مجتهد، تخطئه و تصویب در اجتهاد.

قواعد فقه ۱

تعداد واحد: ۲ واحد

کد (۱۱)

نوع واحد: نظری

پیشنیاز:

هدف: ارائه طرق استناد به قواعد در ابواب مختلفه فقه

سرفصل درس:

مباحث: بررسی در حدود ده قاعده از قواعد فقهی از قبیل: الامور بمقاصدها و الأعمال بالنیات، قاعده الضرر یزال، قاعده المشقة تجلب التيسیر و....

قواعد فقه ۲

کد (۱۲)

تعداد واحد: ۲ واحد

نوع واحد: نظری

پیشنیاز: قواعد فقه ۱

هدف: ارائه طرق استناد به قواعد در ابواب مختلفه فقه

سرفصل درس:

مباحث: بررسی در حدود ده قاعده از قواعد فقهی از قبیل قاعده العاده محکمه، قاعده الیقین لایزول بالشک، قاعده الحدود تسقط بالشبهات، قاعده الخراج بالضمنان، قاعده اعمال الکلام اولی من اهماله و ...

نقد و بررسی آیات الاحکام

تعداد واحد: ۴ واحد

کد (۱۳)

نوع واحد: نظری

پیشنیاز:

هدف: ارائه طرق و کیفیت استناد به آیات قرآن در استنباط احکام فقهی

سرفصل درس:

بررسی فقهی ۲۰ آیه از آیات احکام مربوط به مباحث معاملات. (توأم با تکلیف درسی).

الف - منابع و مأخذ درس فقه

- الاندلسى، ابن رشد، بداية المجتهد ونهاية المقتصد، بيروت، عالم الكتب، ١٩٨٧.
- الرملى، شهاب الدين، نهاية المحتاج، بيروت، دارالكتب العلمية، ١٩٨٢.
- الشافعى، محمد بن ادريس، كتاب الام، بيروت، دارالفكر، ١٩٩٠.
- الشيرازى، ابواسحاق، المهذب، بيروت، دارالفكر، ١٩٩٢.
- النووى، شرف الدين يحيى بن زكريا، المجموع، بيروت، دارالمعرفة، ١٩٨٥.
- الهيثمى، ابن حجر، تحفة المحتاج، بيروت، مؤسسة الرسالة، ١٩٨٦.

ب - منابع، مأخذ درسی اصول فقه

- الآمدى، سيف الدين على بن ابي على، الاحكام فى اصول الاحكام، بيروت، دارالمعرفة،
١٩٨٠.

- البيضاوى، قاضى ناصرالدين، منهاج الاصول، بيروت، دارالكتب العلمية، ١٩٩٥.

- السبكي، الامام تقى الدين عبدالكافى و ابنه تاج الدين عبدالوهاب، الابهاج بشرح المنهاج،
بيروت، عالم الكتب، ١٩٧٨.

- الشاطبى، ابواسحاق ابراهيم بن موسى الغرناطى، الموافقات فى اصول الشريعة، بيروت،
دارالمعرفة، ١٩٨١.

- الشوكانى، على بن محمد، ارشاد القحول، بيروت، دارالعلم للملايين، ١٩٩٩.

- فخرالدين الرازى، محمد بن عمر، المحصول، بيروت، دارالعلم، ١٩٩٢.

- القرافى، شهاب الدين ابوالعباس، التنقيح، قاهره، مكتبة السعادة، ١٩٧٣.

- الغزالى، حجة الاسلام محمد بن محمد، المستصطفى من علم الاصول، بيروت، مؤسسة
الرسالة، ١٩٩٨.

- المحلى، جلال الدين، شرح جمع الجوامع، بيروت، دارالفكر، ١٩٨٣.

ج - منابع و مأخذ درسى قواعد فقه

- الزرقاء، مصطفى احمد، شرح القواعد الفقهية، بيروت، دارالعلم، ١٩٨٩.
- السيوطى، جلال الدين عبدالرحمن بن ابي بكر، الاشباه والنظائر، بيروت، دارالمعرفة، ١٩٩٥.
- العزبن عبدالسلام، عزيز الدين، قواعد الاحكام فى مصاح الانام، بيروت، دارالمعرفة، ١٩٨٠.

د- منابع و مأخذ درسی نقد و بررسی آیات الاحکام

- الرازی، ابوبکر الجصاص، احکام القرآن، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۹۸۹.
- الصابونی، محمد علی، روائع البیان فی تفسیر آیات الاحکام، بیروت، عالم الکتب، ۱۹۸۸.
- القرطبی، محمد بن احمد الانصاری، الجامع لاحکام القرآن، بیروت، دارالکتب العلمیة،

۱۹۸۸.

